

УКРАЇНОМОВНІ ГАЗЕТИ ПЕРІОДУ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ ПРО ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

В. Г. Грінченко

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

grvi63@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2852-3650>

Ключові слова: Володимир Винниченко, україномовна преса, 1941–1944 роки, нацистська окупація.

У статті проаналізовано згадки про Володимира Винниченка, які були представлені в україномовній пресі часів нацистської окупації. Об'єктом дослідження стали матеріали періоду 1941–1944 років на сторінках газет, що виходили у той час в різних регіонах окупованої України, а також за її межами. Констатується, що вони є різноплановими й неоднозначними за змістом. Характеристики його як письменника та політичного діяча містять досить широкий спектр оціночних суджень – як позитивних так і негативних.

UKRAINIAN-LANGUAGE NEWSPAPERS FROM THE PERIOD OF UKRAINE'S NAZI OCCUPATION ON VOLODYMYR VYNNYCHENKO

V. Grinchenko

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Key words: Volodymyr Vynnychenko, Ukrainian-language press, 1941–1944, Nazi occupation.

The article considers and analyzes the references to of Volodymyr Vynnychenko, found in the Ukrainian-language press of the Nazi occupation times. The object of the study were various materials: fragments of books, articles, notes, reviews, announcements, which were published in newspapers edited in 1941–1944 in different regions of occupied Ukraine, as well as abroad.

It is ascertained that in general the mentions of Vynnychenko were presented in Ukrainian-language newspaper periodicals quite significantly, although in fragments. Some articles by the same authors that mentioned his name were sometimes published in different editions. Vynnychenko's characteristics as a writer, playwright, politician, and statesman are ambiguous in their content. They contain a wide range of evaluative judgments - both positive and negative.

Relevant materials were researched and structured in four main aspects:

- positive appraisal of Vynnychenko as a writer, playwright, cultural figure;
- negative opinion about him in this context;
- positive characteristics of Vynnychenko as a politician, statesman;
- negative references to his activities in this area.

It is stated that Vynnychenko's diverse, often polar, references to him as a writer, playwright, and cultural figure generally appeared in a considerable number of that time newspaper publications, and it is impossible to speak of any clear predominance of positive or negative among them. Vynnychenko's negative perception as of the writer through the prism of ideological contradictions was significant, and yet it was not determinative. Along with this, there are good reasons to say that positive characteristics of Vynnychenko as of a politician, a statesman were significantly inferior in number to negative assessments of his activities in this area.

Масштабна особистість Володимира Винниченка вже тривалий час викликає серед науковців неоднозначні й суперечливі оцінки. За висловом історика Івана Лисяка-Рудницького він «був однією з найталановитіших і найкolorитніших постатей в українській історії першої половини ХХ ст. І як письменник (белетрист і драматург), і як політик він вибився на одне з провідних місць»¹. Проте І. Лисяк-Рудницький зазначав, що поряд з тріумфами Винниченка зазнав і вельтенських життєвих поразок. Його міжнародні літературні успіхи не були тривалими, навіть його українська літературна слава померкла з часом, а політична діяльність зустрічала з різних боків сувору критику, а то й безоглядний осуд².

В один час з Іваном Лисяком-Рудницьким літературознавець Григорій Костюк писав: «Твори Винниченкові мали своєрідну історію: ними або беззастережно захоплювалися, або їх так же беззастережно відкидали, лаяли і навіть паплюжили... Ті, що лаяли й заперечували, були здебільшого його політичними та світоглядними противниками»³.

Історик Валерій Солдатенко наголошує, що Винниченко дуже рано зажив великої популярності, як володар дум свого покоління був винесений на гребінь радикальних політичних процесів, справляв вплив на долю всієї нації. Проте його зоряні злети змінювалися періодами поразок, поневірянь, розчарувань, ганьби, ізоляції й забуття⁴.

Історик Станіслав Кульчицький в одній із своїх статей стверджує, що ми (маються на увазі колишні радянські люди) ще й досі не можемо визначити свого ставлення до Володимира Винниченка, та що в нашу епоху погляд на нього надзвичайно мінливий⁵.

Зазначені тенденції в оцінці Володимира Винниченка можуть бути прикладені також і до періоду нацистської окупації України. Згадки про нього в цей час, зокрема в українськомовній газетній періодиці, які поки що не стали предметом окремої наукової публікації, в повній мірі

відображають подібні неоднозначні та суперечливі характеристики.

Об'єктом нашого дослідження стали відповідні матеріали, вміщені в період 1941–1944 років на сторінках деяких газет, що виходили в різних регіонах окупованої України, а також за її межами. Статті одних і тих же авторів, в яких згадувалось його ім'я, іноді друкували в різних виданнях.

Матеріали були структуровані нами за чотирма основними аспектами:

- позитивні оцінки Винниченка як письменника, культурного діяча;
- негативні відгуки про нього у зазначеному контексті;
- позитивні характеристики Винниченка як політика, державного діяча;
- негативні оцінки його діяльності у цій сфері.

Досить широке коло газетних видань містить позитивні згадки про Володимира Винниченка як письменника, культурного діяча.

В листопаді 1941 р. у статті «Українська національна література» в газеті «Українське життя» (Бориспіль) можемо прочитати таке риторичне запитання: «Нема, здається, жодного українця, який би не знав великого співця України Тараса Григоровича Шевченка, а чи знає кожен українець інші великі імена в українській літературі? Чи знає кожен українець твори Івана Вишенського, Сковороди, Винниченка, Хвильового?»⁶.

У березні 1942 р. статтю в «Літературній газеті» (видання Лохвицької «Просвіти») «Моя зустріч з Остапом Вишнею» її автор М. Заровний розпочав словами: «Найзліший ворог України – більшовизм, нищучи національні культури, особливо звернув «увагу» на українську культуру. Він викреслив з літератури найкращих наших письменників, ім'я яких дороге нашому народу – Грінченка, Винниченка, Олесь, Чупринку, Косинку, Фальківського, Епіка і багато інших»⁷.

Відомий український актор і режисер Йосип Гірняк у травні 1942 р. виступав з доповіддю в Літературно-Мистецькому клубі Львова «Спомин про «Березіль», виклад якої подала тоді газета «Львівські вісті». Він згадує організований Лесем Курбасом «Молодий театр», який успішно поставив як свою першу виставу п'єсу Винниченка «Базар». Загалом, як зазначав Гірняк, на драмах Лесі Українки, Винниченка, Шекспіра, Шіллера, Гріль-

¹ Лисяк-Рудницький І. Суспільно-політичний світогляд Володимира Винниченка у світлі його публіцистичних писань. Сучасність. 1980. № 9. С. 60.

² Ibid. С. 60.

³ Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба. Дослідження, критика, полеміка. Нью-Йорк, 1980. С. 12–13.

⁴ Солдатенко В. Суспільно-політичні погляди, революційна і державна діяльність В. Винниченка. Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження). Збірник статей. Київ: ІПІЕНД, 2006. С. 20.

⁵ Кульчицький С. В. Володимир Винниченко: світоглядна еволюція. Український історичний журнал. 2005. № 4. С. 47.

⁶ Українська національна література. Українське життя (Бориспіль). 1941. № 15. 27 листопада. С. 2. Підпис: Т. Н.

⁷ Заровний М. Моя зустріч з Остапом Вишнею. Літературна газета (видання Лохвицької «Просвіти»). 1942. № 1. 3 березня. С. 4.

парцера та інших великих письменників Курбас старався виховати та перевиховати актора, щоб він вмів по новому відчувати⁸.

В цей же час і в тій же газеті у критичній статті, присвяченій виходу збірки новел українських письменників у німецькому перекладі, читаємо, що серед вибраних авторів бракує таких імен, як, наприклад, Винниченко, «дуже характеристично-го для одного періоду нашої революції»⁹.

Євген Деслав, кінорежисер, активний діяч українського емігрантського руху, в газеті «Голос» (Берлін) у статті «Українське в закордонних фільмах» (липень 1942 р.) згадує кінофільм «Чорна пантера й білий ведмідь», знятий свого часу (у 1921 р. – *Авт.*) на німецькій кіностудії «Уфа». Він зазначає, що його зйомки фінансував український підприємець Микола Данильченко, і що фільм «значно різнився від твору Винниченка»¹⁰. Цей же автор в іншій своїй статті – «Міста Італії» («Краківські вісті», серпень 1942 р.) вдається до барвистої образної мови Винниченка, цитуючи його при опису клімату Італії: «Винниченко це добре завважив: «Італійський клімат не знає зимової туги за весняним квітом. І тому я скучав за духом росталого снігу, за жовто-зеленою травичкою під тинами, де гріє сонце»¹¹.

У статті анонімного автора «Большевизм і українці» («Нова доба», травень 1943 р.) серед іншого фігурують судження, що український народ «висував свої таланти і дав світові таких людей як Шевченко, Франко, Лисенко і Репін, Грушевський і Винниченко»¹².

У статті «На широкий шлях» («Голос Полтавщини», травень 1943 р.), в якій йшлося про тенденції розвитку української літератури на початку ХХ століття, читаємо: «В нову добу з'явилося ціле сузір'я блискучих талантів, що виявились гідними спадкоємцями славних традицій Шевченка і Франка і повели далі рідну літературу широкими шляхами європейського розвитку. Коцюбинський і Леся Українка, Олесь і Стефаник, Винниченко і Кобилянська зробили б честь літературі всякого народу, що не зазнавав такої трагічної долі, як на-

род український»¹³.

У червні 1943 р. полтавська газета «Нова Україна» вмістила виклад матеріалу з часопису «Краківські вісті», підготованого на основі аналізу 150 листів «українських полонених на півночі», адресованих Комітету допомоги українським полоненим у Гельсінкі. Відзначалося, що частина цих листів були написані від чималих груп полонених, кількістю від 14 до 100 осіб¹⁴. Згідно викладеного у публікації, на другому місці серед побажань полонених стояли прохання надсилати українські книжки і газети. Цитуємо: «Особливо велика кількість звертається з проханням надіслати «Кобзаря» і інші твори Шевченка. Багато просять надсилати твори Лесі Українки, Коцюбинського, Винниченка, Грінченка, Нечуя-Левицького, Франка, Хвильового та ін. Окремі полонені українці й цілі гуртки висловлюють бажання одержати історію України, зокрема, Грушевського»¹⁵.

В деяких статтях, присвячених представникам новітньої української літератури, в позитивному плані йшлося про вплив Винниченка на їхню творчість. Зокрема, Тодось Осьмачка у своїх спогадах про Григорія Косинку писав, що на того вплив мали Васильченко, Винниченко та Стефаник¹⁶. А в статті про Миколу Хвильового серед іншого зазначалось: «З українських письменників найбільше нагадує Хвильовий Винниченка. Проте – це мистець цілком своєрідний»¹⁷.

У ряді міських театрів України в період нацистської окупації були здійснені постановки п'єс Володимира Винниченка. Зокрема, в газетах протягом 1942–1943 рр. згадуються такі його вистави: «Великий секрет» у Харківському театрі імені Шевченка¹⁸; «Між двох сил» у Сокальському театрі на Львівщині¹⁹; «Молода кров» у театрі імені Тобілевича у Кременчуку²⁰; «Чорна пантера та білий ведмідь» у Бердянському театрі²¹.

Також немало знаходимо серед тогочасних газетних публікацій і негативних оцінок Володими-

⁸ Спомин про «Березіль». Доповідь режисера Осипа Гірняка у Літературно-Мистецькому Клубі. Львівські вісті. 1942. № 109. 19 травня. С. 3.

⁹ Українські новелі німецькою мовою. Львівські вісті. 1942. № 111. 21 травня. С. 2. Підпис: Читач.

¹⁰ Деслав Є. Українське в закордонних фільмах. Голос. 1942. № 23. 26 липня. С. 3.

¹¹ Деслав Є. Міста Італії. Краківські вісті. 1942. № 176. 11 серпня. С. 4.

¹² Большевизм і українці. Нова доба (Берлін). 1943. № 18. 2 травня. С. 3. Підпис: Українець.

¹³ На широкий шлях. Голос Полтавщини. 1943. № 244. 29 травня. С. 2. Підпис: Гармаш.

¹⁴ Листи полонених. Нова Україна (Полтава). 1943. № 106. 27 червня. С. 2. Підпис: А. Р.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Осьмачка Т. Г. Косинка (спогад). Миргородські вісті. 1943. № 10. 4 лютого. С. 3.

¹⁷ Микола Хвильовий (1893–1933). Дзвін волі (Біла Церква). 1943. № 83. 17 жовтня. С. 3.

¹⁸ «Великий секрет». Нова Україна (Харків). 1942. № 260. 17 листопада. С. 2. Підпис: Д. Л.

¹⁹ «Між двох сил» у Сокальському театрі. Львівські вісті. 1942. № 58. 17 березня. С. 4.

²⁰ З України. Наші дні. 1943. № 9. 1 вересня. С. 16.

²¹ З часописів. Павлоградська газета. 1942. № 68. 16 грудня. С. 2.

ра Винниченка як письменника.

Так у статті «20 років української літератури на еміграції» («Уманський голос», вересень 1941 р.) про Винниченка як письменника говориться, що він «продовжував і на еміграції вірно служити більшовикам»²².

Олег Лашенко у статті «Стяг Вітчизни» в додатку до київської газети «Українське слово» «Література і мистецтво» (жовтень 1941 р.) серед іншого зазначив: «Шевченко, наріжний камінь українського національного відродження – світовий письменник. «Ітернаціоналіст» Винниченко натомість світовим письменником не є, рівно ж як Тичина «Золотого Гомону» є світовішим за Тичину «Партія веде»²³.

Улас Самчук у своїй статті «Дещо про театр» («Кременецький вісник», грудень 1942 р.) висловився так: «В східній Україні тішаться популярністю п'єс Винниченка, хоча його тенденції і, я сказав би соціальні химери, псують всю його творчість»²⁴.

У статті в «Українському віснику» (січень 1943 р.) «За героїчну літературу!», підписаній «О. Л.». (ми схильні вважати, що це була Оксана Лятуринська) піднімалися проблеми розвитку української літератури в контексті оновленої української духовності. В цьому плані можемо побачити тут характерне порівняння творчості Володимира Винниченка та Юрія Липи: «Між сьогоднішньою нашою духовістю і тим, що було вчора – між «Брехнею» Винниченка і «Суворістю» Липи – прірва!»²⁵.

Юрій Косач у своїй статті «Задушений більшовиками (Доля Миколи Куліша)» («Голос», січень 1943 р.) серед іншого зазначає: «Драма Куліша це не вайлуватє етнографічне видовище минулого століття з піснями й танцями, це не розмазана натуралістична драма Винниченка, це не імлісті, символічні етюди О. Олєся. Тут, у драмах Куліша чуємо майстерність, чуємо Лопе де Веґу, Гоголя, навіть Шекспіра»²⁶.

В лютому 1943 р. у статті «Українська література під більшовиками» в газеті «Український вісник» її автор Р. Жданович приписує Винниченку

негативний вплив на українську літературу передреволюційних років: «Була вона з одного боку надто обезсилена і в своїй середині розріджена з далекої і близької чужини експортованими і на українському ґрунті прищепленими чужими її істоті ідеями лібералістичного і соціалістичного світів (Винниченка), а з другого – не могла все ще подолати в собі «рецидивів» народництва й просвітництва»²⁷.

В газеті «Голос» у квітні 1943 р. автор статті «Із нотаток критика» П. Рубинський висловлюється про органічний зв'язок митця з рідною землею, та про втрату цього зв'язку, що приводить до спотворення його таланту. В цьому контексті він згадує «творчість безперечно талановитого Володимира Винниченка» та зазначає: «Це либонь, чи не найпопулярніший український письменник серед російських читачів: ім'я Винниченкове російяни знали, але творів його не читали, тоді як романи В. Винниченка російському інтелігентному читачеві були такі ж близькі, як і твори Арцибашева, Вербицької та інших подібних їм «владарів дум» молодого покоління початку ХХ ст.». На думку автора статті популярністю цією Винниченко завдячує тому, що при своїй талановитості виявив найменше відпорності проти отруйного впливу «горьківщини» та «андреєвщини» на свою викохану в широких херсонських степах душу»²⁸.

Автор статті «В боротьбі за національний театр» («Український вісник», листопад 1943 р.) В. Бутківський, розмірковуючи в культурному контексті про «часи національних манівців, що ми їх недавно пережили», про часи «зневоленої пасивності», згадує в якості одного з негативних прикладів «недолужно-інтелігентський еротизм Володимира Винниченка»²⁹.

У статті «Незагоєна рана» («Нова Україна» (Вінниця), лютий 1944 р.) її анонімний автор пише про класичну та модерну українську літературу. Зокрема, він вдається до порівняння творчості Лесі Українки й Володимира Винниченка і наводить в цьому контексті такі судження. У 1920-х роках був час, коли книжковий ринок радянської України несподівано наповнився творами Винниченка, а твори Лесі Українки, якщо й не підпали під цілковиту чекістську заборону, то в усякому разі потрапили в надмірно вузькі рамки. Пояснення цього він вбачає в тому, що «Винни-

²² 20 років української літератури на еміграції. Уманський голос. 1941. № 8. 28 вересня. С. 3.

²³ Лашенко О. Стяг Вітчизни. Література і мистецтво. Додаток до газети «Українське слово». 1941. № 2. 29 жовтня. С. 1.

²⁴ Самчук У. Дещо про театр. Кременецький вісник. 1942. № 100. 13 грудня. С. 3.

²⁵ За героїчну літературу! (Кілька завваг до нашої літературної дійсності) Український вісник. 1943. № 2. 24 січня. С. 9. Підпис: О. Л.

²⁶ Косач Ю. Задушений більшовиками (Доля Миколи Куліша). Голос. 1943. № 5. 31 січня. С. 3.

²⁷ Жданович Р. Українська література під більшовиками (Огляд II). Український вісник. 1943. № 3. 7 лютого. С. 10.

²⁸ Рубинський П. Із нотаток критика. Голос. 1943. № 14. 2 квітня. С. 3.

²⁹ Бутківський В. В боротьбі за національний театр. Український вісник. 1943. № 23. 14 листопада. С. 6.

ченкові образи українців з розчахненою, розкладеною вдачею, з безвольною душею, з аморальними поглядами на життя» використовувалися комуністичною пропагандою на певному етапі її діяльності в Україні, коли вже «готувався ґрунт до походу проти основ життя й моралі українського народу»³⁰. Поезія ж Лесі Українки, що, за висловом автора, «є виявом саме великої монолітності характеру українського народу», була усунена і аж наприкінці 1930-х рр. у певній інтерпретації посіла своє місце серед більшовицької пропаганди³¹.

У статті П. Петренка до 25-х роковин смерті літературного критика Миколи Євшана в газеті «Земля», що виходила в німецькому місті Плауен (листопад 1944 р.), наголошується, що він гостро виступав «проти зорієнтованої на «ринку», «кон'юнктурної» літератури, незалежно від того, що саме це було: дешеві патріотичні вірші Грицька Коваленка, декадентські поезії Карманського чи проблемні романи Володимира Винниченка»³².

Позитивні оцінки Володимира Винниченка як політика, державного діяча в газетній періодиці окупаційного періоду дуже нечисельні.

У 1944 р. газета «Український вісник» публікувала спогади Семена Підгайного «Українська інтелігенція на Соловках». В розділі, присвяченому Олексі Слісаренку, автор пише про відомий інцидент того з Максимом Горьким у 1926 р. щодо публікації повісті «Мать» українською мовою. В цьому контексті він згадує, що Володимир Винниченко надрукував велику статтю, присвячену поглядам Горького на «національні українські справи і політику»³³. Також він наводить судження радянського літературознавця Стебуна про те, що «Горький ненавидів таких жалюгідних націоналістів як Винниченко і Олесь»³⁴, і це у Підгайного звучало як похвала для них.

У грудні 1944 р. в українському тижневику «До перемоги», що виходив на той час у Кракові, було вміщено фрагмент спогадів Дмитра Дорошенка про освітні заходи в період Гетьманщини. Там він згадує виступ Винниченка наприкінці жовтня 1918 р. на урочистому відкритті Українського державного університету у Києві, акцентуючи на

його тодішньому статусі як політичного діяча: «На катедрі став голова «Національного Союзу» Винниченко. Грім оплесків зустрів його. Молодь зробила йому овацію»³⁵.

Хоча в україномовних газетах часів німецької окупації позитивних відгуків про Володимира Винниченка як політика зовсім мало, однак при цьому зауважимо, що підтвердженням його високої громадської оцінки може також слугувати і той факт, що в деяких регіонах України ім'я Винниченка знайшло у той час відображення в оновлених назвах вулиць, організацій та культурних об'єктів. З газетних оголошень можна взяти інформацію про існування в період окупації вулиць Винниченка у деяких українських містах та містечках, зокрема у Чернігові³⁶, Сумах³⁷, Сновську³⁸. На Чернігівщині, на території Михайлівської сільської управи існувала хліборобська спілка імені Винниченка³⁹. У Крюкові діяв клуб імені Винниченка⁴⁰.

Натомість негативних оцінок щодо політичної діяльності Володимира Винниченка в україномовній пресі окупаційного періоду не бракує.

У січні 1942 р. в газеті «Волинь» у статті «З буряних днів», присвяченій річниці прийняття Четвертого Універсалу Центральної Ради і підписаній «Сот. Армії УНР Іван Мазепинець», її автор висловився так: «Майже всі наші культурні діячі і свідоміші громадяни, що були в першу чергу працівниками пера (М. Грушевський, С. Єфремов, І. Шраг, М. Шраг, В. Винниченко і інші) були політичними москвофілами, які стояли за культурну автономію, за самоврядування в найширшому розумінні цього слова, але були ворогами відділення від Росії, були за федерацію з Московщиною. Коли б вони дожили всі до наших днів ... життєва практика з певністю вилікувала б їх навіки від того федералізму, показавши на прикладі сталінської «дружби народів», у що обертається всяка федерація зі всякою Москвою»⁴¹.

На початку 1942 р. газета «Волинь» в ряді номерів публікує есе Євгена Маланюка «Крути.

³⁵ Освітні заходи в Гетьманщині. До Перемоги (Краків). 1944. № 47. 21 грудня. С. 3. Підпис: за Д. Дорошенком.

³⁶ Оголошення. Українське Полісся. 1942. № 97. 30 серпня. С. 4.

³⁷ Листи з Німеччини. Сумський вісник. 1942. № 106. 4 вересня. С. 4.

³⁸ Обов'язкова постанова Сновської міської управи. Нові дні (Сновськ). 1942. № 44. 16 грудня. С. 2.

³⁹ На михайлівських ланах. Голос Полтавщини. 1943. № 233. 9 червня. С. 2.

⁴⁰ Культурне життя міста. Дніпрова хвиля. 1942. № 49. 11 серпня. С. 2.

⁴¹ З буряних днів. Волинь. 1942. № 6. 22 січня. С. 3. Підпис: Сот. Армії УНР Іван Мазепинець.

³⁰ Незагоєна рана. Нова Україна (Вінниця). 1944. № 3. 6 лютого. С. 3. Підпис: О. П.

³¹ Ibid.

³² Петренко П. Микола Євшан (До 25 роковин смерті критика). Земля (Плауен). 1944. № 10. 19 листопада. С. 5.

³³ Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках (Спогади) (8). Український вісник. 1944. № 24. 14 жовтня. С. 2.

³⁴ Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках (Спогади) (7). Український вісник. 1944. № 21. 24 вересня. С. 3.

Народини нового українця», яке за рік до цього вийшло окремою брошурою у Празі. Автор невітно відгукнувся про Володимира Винниченка, називаючи його «трохи спізнілим щодо літературної моди письменником імперії, таким собі малоросійським Горьким»⁴². А також відніс його до людей, які в еміграції «... за звичкою, продовжують те, що вони вважають за політику, займаючися власне кажучи, чистою поезією, бо розфарбовують фантазією на рожево і соняшно свої спогади...»⁴³. Характеризуючи цих представників української еліти як «політичних небіжчиків», він наголошує, що така еліта «уявляла собі ще надто ідилічно» ситуацію часів української революції, не розуміла, як «жорстока національна боротьба, зручно маскована ворогом різними соціальними чи «революційними» псевдонімами, набирала все більшого розмаху та напруження і от-от мала вибухнути...»⁴⁴.

Отже Маланюк виразно демонструє своє негативістське ставлення до Винниченка і як письменника, і як політика. Літературознавець Тарас Салига зазначає, що свого часу Британська енциклопедія вмістила статтю Маланюка про українську літературу, де він подав перелік письменників ХХ століття, і Винниченка в цьому переліку немає⁴⁵. Ігор Качуровський одне із пояснень маланюкового заперечення Винниченка як письменника вбачав у чималій долі його провини за неуспіх української визвольної боротьби у 1917–1920 рр., підкресливши: «... тінь Винниченка-політика падала на його творчість і цілковито її затемнювала»⁴⁶.

У лютому 1942 р. в газеті «Українське слово» (Станіславів) у статті «Заволодіти степом» її анонімний автор, опираючись на деякі цитати із трилогії Богдана Лепкого про Івана Мазепу, висловлює свої судження про «розкладовий, протидержавницький вплив» степових орд, про «дух степу», який пронизує «цілу нашу історію»⁴⁷. Наголошуючи, що цей дух був причиною «гниття української державності», автор відносить Винниченка до його типових представників: «"Бродники", "болохівці", "татарські люди", Кормильчи-

чі, Митуси, Судислави, Барабаші, Пушкарі, "чорні ради", Палії, Махни, Шинкарі, Григор'єви, Зелені, Донченки, Винниченки, Микити Шаповали, – це типові представники «духа степу» на протязі української історії донині, це ті "вічні революціонери" проти української державності, а "смирненні раби чужої, сильної руки"»⁴⁸.

Окремі згадки в пресі про Винниченка як державного діяча були хоча й критичними, але все ж дещо стриманішими. Зокрема, у вересні 1942 р. в газеті «Український вісник» була опублікована рецензія О. Гриця на книгу І. Мазепи «Україна в огні й бурі революції 1917–1921», яка вийшла друком у Празі в тому ж році. Серед іншого, рецензент наголошує: «... все те, що тут сказано про діяльність та діячів Центральної Ради – зокрема, про М. Грушевського та В. Винниченка – варте нашої пильної уваги, тим більше, що осуди автора річеві, стримані і тільки на фактах оперті»⁴⁹.

Згубні для України ідеї федералізму та утопічний антимілітаристський курс соціалістичних лідерів Української Центральної Ради знайшли на сторінках газет своє концентроване відображення в оцінці Володимира Винниченка як політика.

У серпні 1942 р. в газеті «Українське слово» (виходила у Вовчанську), у статті Лева Чайковського «Ставаймо лицем до Європи!» читаємо: «Наші соціал-демократи і есери з Винниченком і Шаповалом на чолі, полонені московською літературою, виділи в москалях не відвічних ворогів, а «братній нарід», що разом «терпів під царатом». Запаморочені інтернаціоналістичною дурійкою, в злочиннім засліпленні розпустили українську армію»⁵⁰.

В газеті «Вінницькі вісті» (листопад 1943 р.) у публікації «Визвольні змагання – 1917–1920 роки (короткий нарис)» її автор П. Іванчук, описуючи події тих часів, висловився наступним чином: «Винниченко йде проти організації армії. На його думку, з москалями не треба битись, бо це, мовляв, наші брати. Винниченко заплутався в соціалістичних догмах про згоду між народами. Згодом Центральна Рада, зрозумівши загарбницьку політику Москви, організує армію. Але не так легко організувати, як розпустити»⁵¹.

Отже, можемо констатувати, що в українському газетній періодиці часів нацистської окупації

⁴² Маланюк Є. Крути. Народини нового українця (продовження). Волинь. 1942. № 12. 12 лютого. С. 2.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Салига Т. Ю. Духовні виміри Євгена Маланюка: гармонія неспокою. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2012. №2 (18). С. 58.

⁴⁶ Цит за: Салига Т. Ю. Вказ. праця. С. 58.

⁴⁷ Заволодіти степом. Українське слово (Станіславів). 1942. № 22. 22 лютого. С. 1. Підпис: В. П.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ З нових книжок. Український вісник. 1942. № 10. 20 вересня. С. 8.

⁵⁰ Чайковський Л. Ставаймо лицем до Європи! Українське слово (Вовчанськ). 1942. № 3. 30 серпня. С. 1.

⁵¹ Іванчук П. Визвольні змагання – 1917–1920 роки (короткий нарис). Вінницькі вісті. 1943. № 29. 13 листопада. С. 2.

України були представлені непоодинокі згадки про Володимира Винниченка. У публікаціях різнопланового характеру фігурували неоднозначні, нерідко цілком протилежні відгуки про нього як письменника, культурного діяча і, як нам уявляється, не можна говорити про виразне переважання серед них позитиву чи негативу. Негативне сприйняття Винниченка-письменника його опо-

нентами через призму існуючих ідейних суперечностей мало суттєве місце, і все ж воно, на нашу думку, не було визначальним. Поряд з цим, маємо підстави стверджувати, що у тогочасних газетних матеріалах позитивні характеристики Винниченка як політика, державного діяча помітно поступалися за чисельністю негативним оцінкам його діяльності у цій сфері.

References

- «Velykyi sekret». Nova Ukraina (Kharkiv). 1942. № 260. 17 lystopada. S. 2. Pidpys: D. L.
- «Mizh dvokh syl» u Sokalskomu teatri. Lvivski visti. 1942. № 58. 17 bereznia. S. 4.
- 20 rokiv ukrainskoi literatury na emihratsii. Umanskyi holos. 1941. № 8. 28 veresnia. S. 3.
- Bolshevyzm i ukraintsi. Nova doba (Berlin). 1943. № 18. 2 travnia. S. 3. Pidpys: Ukrainets.
- Butkivskiy V. V borotbi za natsionalnyi teatr. Ukrainskyi visnyk. 1943. № 23. 14 lystopada. S. 5–10.
- Deslav Ye. Mista Italii. Krakivski visti. 1942. № 176. 11 serpnia. S. 3–4.
- Deslav Ye. Ukrainske v zakordonnykh filmakh. Holos. 1942. № 23. 26 lypnia. S. 3.
- Zhdanovych R. Ukrainska literatura pid bolshevykamy (Ohliad II). Ukrainskyi visnyk. 1943. № 3. 7 liutoho. S. 7–10.
- Z burianykh dniv. Volyn. 1942. № 6. 22 sichnia. S. 3. Pidpys: Sot. Armii UNR Ivan Mazepynets.
- Z novykh knyzhok. Ukrainskyi visnyk. 1942. № 10. 20 veresnia. S. 8.
- Z Ukrainy. Nashi dni. 1943. № 9. 1 veresnia. S. 15–16.
- Z chasopysiv. Pavlohradaska hazeta. 1942. № 68. 16 hrudnia. S. 2.
- Za heroichnu literaturu! (Kilka zavvah do nashoi literaturnoi diisnosti) Ukrainskyi visnyk. 1943. № 2. 24 sichnia. S. 9. Pidpys: O. L.
- Zavolodity stepom. Ukrainske slovo (Stanyslaviv). 1942. № 22. 22 liutoho. S. 1. Pidpys: V. P.
- Zarovnyi M. Moia zustrich z Ostapom Vyshneiui. Literaturna hazeta (vydannia Lokhvytskoi «Prosvity»). 1942. № 1. 3 bereznia. S. 4.
- Ivanchuk P. Vyzvolni zmahannia – 1917–1920 roky (korotkyi narys). Vinnytski visti. 1943. № 29. 13 lystopada. S. 2.
- Kosach Yu. Zadushenyi bolshevykamy (Dolia Mykoly Kulisha). Holos. 1943. № 5. 31 sichnia. S. 3.
- Kostiuk H. Volodymyr Vynnychenko ta yoho doba. Doslidzhennia, krytyka, polemika. Niu-York, 1980. 280 s.
- Kulturne zhyttia mista. Dniprova khvyliia. 1942. № 49. 11 serpnia. S. 2.
- Kulchytskyi S. V. Volodymyr Vynnychenko: svitohliadna evoliutsiia. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2005. № 4. S. 47–70.
- Lashchenko O. Stiah Vitchyzny. Literatura i mystetstvo. Dodatok do hazety «Ukrainske slovo». 1941. № 2. 29 zhovtnia. S. 1.
- Lysty z Nimechchyny. Sumskyi visnyk. 1942. № 106. 4 veresnia. S. 4.
- Lysty polonenykh. Nova Ukraina (Poltava). 1943. № 106. 27 chervnia. S. 2. Pidpys: A. R.
- Lysiak-Rudnytskyi I. Suspilno-politychnyi svitohliad Volodymyra Vynnychenka u svitli yoho publitsystychnykh pysan. Suchasnist. 1980. № 9. S. 60–77.
- Malaniuk Ye. Kruty. Narodyny novoho ukraintsia (prodovzhennia). Volyn. 1942. № 12. 12 liutoho. S. 2.
- Mykola Khvylovyi (1893–1933). Dzvin voli (Bila Tserkva). 1943. № 83. 17 zhovtnia. S. 3.
- Na mykhailivskykh lanakh. Holos Poltavshchyny. 1943. № 233. 9 chervnia. S. 2.
- Na shyrokyi shliakh. Holos Poltavshchyny. 1943. № 244. 29 travnia. S. 2. Pidpys: Harmash.
- Nezahoiena rana. Nova Ukraina (Vinnytsia). 1944. № 3. 6 liutoho. S. 3. Pidpys: O. P.
- Oboviazkova postanova Snovskoi miskoi upravly. Novi dni (Snovsk). 1942. № 44. 16 hrudnia. S. 2.

- Oholoshennia. Ukrainske Polissia. 1942. № 97. 30 serpnia. S. 4.
- Osvitni zakhody v Hetmanshchyni. Do Peremohy (Krakiv). 1944. № 47. 21 hrudnia. S. 3. Pidpys: za D. Doroshenkom. Osmachka T. H. Kosynka (spohad). Myrhorodski visti. 1943. № 10. 4 liutoho. S. 3.
- Petrenko P. Mykola Yevshan (Do 25 rokovyn smerty krytyka). Zemlia (Plauen). 1944. № 10. 19 lystopada. S. 5.
- Pidhainyi S. Ukrainska intelihentsiia na Solovkakh (Spohady) (8). Ukrainnyi visnyk. 1944. № 24. 14 zhovtnia. S. 2–3.
- Pidhainyi S. Ukrainska intelihentsiia na Solovkakh (Spohady) (7). Ukrainnyi visnyk. 1944. № 21. 24 veresnia. S. 2–3.
- Rubynskyi P. Iz notatok krytyka. Holos. 1943. № 14. 2 kvitnia. S. 3.
- Salyha T. Yu. Dukhovni vymiry Yevhena Malaniuka: harmoniia nespokoiiu. Prykarpatskyi visnyk NTSh. Slovo. 2012. № 2 (18). S. 50–73.
- Samchuk U. Deshcho pro teatr. Kremianetskyi visnyk. 1942. № 100. 13 hrudnia. S. 3.
- Soldatenko V. Suspilno-politychni pohliady, revoliutsiina i derzhavna diialnist V. Vynnychenka. Hromadsko-politychna diialnist Volodymyra Vynnychenka (do 125-richchia vid dnia narodzhennia). Zbirnyk statei. Kyiv: IPIEND, 2006. S. 20–31.
- Spomyn pro «Berezil». Dopovid rezhysera Osypa Hirniaka u Literaturno-Mystetskomu Kliubi. Lvivski visti. 1942. № 109. 19 travnia. S. 3.
- Ukrainska natsionalna literatura. Ukrainske zhyttia (Boryspol). 1941. № 15. 27 lystopada. S. 2. Pidpys: T. N.
- Ukrainski noveli nimetskoiiu movoiu. Lvivski visti. 1942. № 111. 21 travnia. S. 2. Pidpys: Chytach.
- Chaikovskiy L. Stavaimo lytsem do Evropy! Ukrainske slovo (Vovchansk). 1942. № 3. 30 serpnia. S. 1.